

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Рябокони Вікторії Вікторівни

на тему: **«Формування діяльнісної (стратегічної) компетентності в учнів на уроках української мови в основній школі»**,

поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова)

1. Актуальність обраної теми та її зв'язок з напрямками наукових досліджень. Відповідно до вимог Болонської системи освіти навчання в українських ЗНЗ та ВНЗ має бути компетентнісно спрямованим. У світовій освітній практиці поняття «компетентність» і «компетенція» є ключовими, адже вони об'єднують у собі знаннєвий, інтелектуальний та практичний компоненти. Саме розвиток в особистості життєво необхідних компетенцій і компетентностей дає їй можливість орієнтуватися в сучасному прогресивному суспільстві, інформаційному просторі, бути конкурентоспроможним на світовому ринку праці, мобільним, ініціативним, навчатися впродовж життя тощо. Таке спрямування освіти вимагає від усіх суб'єктів навчання застосування в цьому процесі нових стратегій і тактик. До того ж, однією з основних змістових ліній мовного компонента Державного стандарту базової і повної середньої освіти є стратегічна, яка передбачає формування загальнонавчальних умінь і навичок, опанування стратегій, що визначають мовленнєву діяльність, передусім зорієнтованих на розв'язання навчальних завдань і життєвих проблем. А відтак, означена змістова лінія формує стратегічну компетентність особистості учня. З огляду на це, зрозуміло, що визначення і впровадження ефективних способів її формування в учнів є на сьогодні актуальною проблемою.

Важливість рецензованої дисертації підтверджується також зв'язком її з такими актуальними напрямками наукових досліджень:

- модифікація результативної моделі стандартів у компетентнісну;
- визначення шляхів досягнення цілей гуманізації освіти;
- поліпшення якісних показників середньої освіти;
- посилення культурологічного спрямування змісту освіти;
- формування діяльнісної (стратегічної) компетентності;
- упровадження ефективного оцінювання навчальних досягнень та ін.

З огляду на зазначене, вважаємо, що тема дисертаційного дослідження Вікторії Вікторівни Рябокони актуальна, суспільно й науково важлива.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням з актуальної проблеми сучасної лінгводидактики – методики навчання учнів української мови в основній школі. Робота ґрунтується на основних положеннях Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття»), Національної доктрини розвитку освіти України в XXI столітті, Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти.

Зміст дисертації охоплює основні аспекти теми дослідження. Науковий і творчий задум автора та етапи реалізації його повною мірою представлені у вступі.

Загалом дисертація В.В. Рябоконті вирізняється глибоким аналізом теоретико-методологічного надбання української і зарубіжної науки, що дало можливість установити діалектичний зв'язок між елементами експериментальної методики формування діяльнісної (стратегічної) компетентності в учнів 5-9 класів на уроках української мови із застосуванням інноваційних методів і технологій навчання.

Поділяємо думку автора про те, що рівень сформованості діяльнісної (стратегічної) компетентності в учнів 5-9 класів підвищиться, якщо процес навчання на уроках української мови в основній школі здійснюватиметься на основі методичного комплексу вправ і завдань, спрямованих на ефективне вироблення в учнів чотирьох груп умінь, із яких і складається означена компетентність, зокрема організаційно-контрольних, загальнопізнавальних, творчих та естетико-етичних.

Позитивним аспектом роботи є авторська методика навчання на основі використання технологій, активних методів, діалогічного, проектного та інтерактивного навчання, що дозволила підвищити рівень сформованості діяльнісної (стратегічної) компетентності в учнів основної школи.

Глибини, чіткості й логічної виразності рецензованої праці додає по-справжньому науковий підхід авторки до формування поняттєвого апарату дослідження. Вікторія Вікторівна уточнює, коригує або визначає смисл багатьох наукових термінів, уникає досить типового нині некоректного вживання їх, взаємозаміни близьких за значенням термінів. Зважаючи на різнотлумачення багатьох дидактичних і лінгводидактичних понять, дисертантка привертає увагу до значення кожного дотичного до проблеми дослідження терміна. Такими, зокрема, є «компетенція», «компетентність», «стратегія», «тактика», «діяльнісна (стратегічна) компетентність», «стратегічна компетенція», «комунікативна компетентність», «комунікативна компетенція», «компетентнісний підхід», «особистісно орієнтований підхід», «діяльнісний підхід», «технологічний підхід», «уміння», «навички», «комунікативні вміння»,

«комунікативна особистість», «критерій», «рівень», «інноваційні технології навчання» та ін.

Дисертація має чітку вмотивовану структуру: вступ, три розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел. Роботу доповнено змістовними додатками, що різнобічно розкривають основні теоретичні положення, висвітлені в тексті дисертації.

У вступі дисертантка переконливо обґрунтувала актуальність обраної теми дослідження, виявила ступінь наукового розроблення досліджуваної проблеми в українській лінгводидактиці, встановила зв'язок її з науково-дослідною темою кафедри методики навчання, стилістики та культури української мови Навчально-наукового інституту української філології та соціальних комунікацій Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького, визначила об'єкт наукового дослідження, конкретизувала його в предметі, сформулювала мету й завдання дослідження, обґрунтувала методологічну основу дослідження, навела використані методи дослідження, зазначила загальноосвітні навчальні заклади, на базі яких було впроваджено результати наукового дослідження, окреслила етапи експериментально-дослідної роботи, розкрила наукову новизну і практичне значення одержаних наукових результатів тощо.

Водночас варто було б такими аспектами дослідження, як характеристика компетентнісного підходу до навчання як основи формування діяльнісної (стратегічної) компетентності учнів на уроках української мови, аналіз поглядів учених на поняття «компетенція» і «компетентність» у психолого-педагогічній науці – доповнити завдання дисертації, адже в I розділі дисертантка в цих напрямках вдало здійснила науковий пошук. Окрім того, у вступній частині дисертаційної роботи доцільно було б вказати її теоретичне значення.

У першому розділі («Теоретичні засади формування діяльнісної (стратегічної) компетентності в учнів основної школи») значний інтерес становлять психолого-педагогічні й лінгвістичні основи дослідження. Дисертанткою доведено, що в сучасній національній освіті відбувається переорієнтація векторів підготовки випускників середньої загальноосвітньої школи у формуванні комунікативної особистості учня із засвоєння теоретичних положень і правил з української мови на вироблення практичних умінь використовувати знання про мову, виражальні мовні засоби в різних життєвих ситуаціях.

Ґрунтовно дисертантка підходить до визначення структури діяльнісної (стратегічної) компетентності учня основної школи, що складається з чотирьох груп умінь: організаційно-контрольних, загальнопізнавальних, творчих та естетико-етичних.

Важливе значення для досліджень такого типу має аналіз змісту навчально-методичного забезпечення (чинних програм, підручників) процесу

формування означеної компетентності в учнів 5-9 класів на уроках української мови, що здійснено у другому розділі дисертації («Теорія і практика формування діяльнісної (стратегічної) компетентності в учнів на уроках української мови в основній школі»).

Проведений Вікторією Вікторівною аналіз наукової літератури з проблеми дослідження уможливив визначити категорію діяльнісної компетентності як різновиду комунікативної компетентності, виокремити її основні групи умінь, критерії, показники та рівні сформованості досліджуваної компетентності.

Окремо варто наголосити на моделюванні експериментальної методичної системи. Цей процес засвідчив глибоку теоретичну підготовку дослідниці, сформованість наукового мислення й обізнаність із усіма аспектами досліджуваної проблеми.

Однією з ознак інноваційності роботи є створення експериментальної моделі формування діяльнісної (стратегічної) компетентності в учнів 5-9 класів, компонентами якої є мета, основні підходи, принципи, методи, прийоми, технології й організаційні форми навчання, етапи формування досліджуваної компетентності (результативний, експериментального навчання, проєктувальний, аналітично-мотиваційний), що забезпечує ефективність навчального процесу в основній школі й впливає на формування комунікативної компетентності особистості учня.

На всіх етапах дослідження, описаних у трьох розділах дисертації, зроблено узагальнення і висновки. Підставою для того, щоб загальні висновки роботи вважати достовірними, передусім є добре спланований та успішно проведений експеримент, описаний у третьому розділі («Експериментально-дослідне формування діяльнісної (стратегічної) компетентності в учнів основної школи під час навчання української мови»). Представлена у ньому експериментальна програма має чітку структуру й міцні теоретичні підвалини, містить усі елементи, що дають змогу для повноцінного й ґрунтовного дослідження (мету, завдання, критерійну модель, умови ефективності процесу навчання, принципи, підходи, методи і форми). Свідченням справді наукового підходу є урахування авторкою важливих наукових даних із філософії, психології, психолінгвістики, дидактики, лінгвістики й лінгводидактики.

Загальні висновки чітко співвідносяться зі змістом сформульованих у вступі завдань і матеріалами кожного з розділів, їх можна вважати правдивими й ґрунтовними, що забезпечується вмілим використанням положень прикладних наукових досліджень, сучасних засобів і методик проведення аналізу результатів дослідного навчання, достатньою кількістю статистичної інформації.

3. Оцінювання новизни й достовірності досліджень. Найбільш суттєвими й важливими здобутками, що одержані Вікторією Вікторівною Рябоконею особисто й характеризують новизну її дисертації, є такі результати:

- з'ясовано сутність феномену «діяльнісна (стратегічна) компетентність учня основної школи», що формується на уроках української мови засобами інноваційних технологій;

- схарактеризовано специфіку вироблення чотирьох груп умінь діяльнісної (стратегічної) компетентності в учнів 5-9 класів, зокрема організаційно-контрольних, загальнопізнавальних, творчих і естетично-етичних;

- встановлено взаємозв'язки між діяльнісною та мовленнєвою, мовною й соціокультурною компетентностями;

- визначено критерії, показники й рівні сформованості в учнів основної школи діяльнісної компетентності на уроках української мови;

- розроблено методичну систему формування означеної компетентності в учнів 5-9 класів на уроках української мови із застосуванням інноваційних методів і технологій навчання;

- удосконалено процес упровадження ідей компетентнісного підходу в мовну підготовку учнів основної школи;

- подальшого розвитку набули прикладні аспекти методики навчання української мови учнів 5-9 класів на компетентнісній основі.

Результати експериментальної роботи, а саме: наукова новизна, теоретичні й практичні висновки, методичні рекомендації – достовірні, що підтверджується в процесі наукового дослідження засобами різноманітних теоретичних й емпіричних методів, статистичними даними експерименту, узгодженістю з відповідними положеннями законодавчих і нормативних документів. Основні положення дисертації апробовані на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях і достатньо висвітлені в наукових публікаціях автора.

Автореферат передає всі ключові положення дослідження, не містить додаткової інформації і повною мірою відбиває зміст роботи.

4. Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження В.В. Рябоконею є важливим і відчутним внеском у розвиток української лінгводидактики, що полягає в розробленні, обґрунтуванні й упровадженні у шкільну практику роботи вчителя-словесника системи формування діяльнісної (стратегічної) компетентності в учнів 5-9 класів на уроках української мови із застосуванням інноваційних методів і технологій навчання. Теоретичні положення дослідження, висновки й рекомендації можуть бути використані у процесі навчання студентів на філологічних факультетах, під час розроблення спецкурсів та спецпрактикумів лінгвометодичного спрямування у вищій школі.

Доробок Вікторії Вікторівни, викладений у розділах дисертації і статтях може слугувати підґрунтям для реалізації на практиці важливих освітніх завдань.

5. Дискусійні положення й зауваження. Високо оцінюючи рецензовану дисертацію, привертаємо увагу до окремих аспектів її, що потребують уточнення, пояснення чи корекції, а саме:

1. У роботі дисертантка часто послуговується поняттями *рефлексія* (с. 34, с. 35, с. 67, с. 68, с. 128, с. 148, с. 157, с.), *рефлексивний компонент* (с. 35, с. 82), *рефлексивні уміння* (с. 55), *рефлексивна самооцінка* (с. 68), *рефлексувати* (с. 68), *рефлексивне учіння* (с. 68), *критерій рефлексивності* (с. 82), *мотив* (с. 55, с. 63, с. 64, с. 79, с. 80), *мотивація* (с. 59), *мотивовані здібності* (с. 30), *мотиваційний складник* (с. 34), *мотиваційний компонент* (с. 35, с. 39, с. 64), *мотиваційні чинники* (с. 53), *мотиваційна фаза* (с. 63), *етап мотивації* (с. 126). На нашу думку, рецепція лише б виграла, якби ці поняття, їхня сутність та роль у методиці формування діяльнісної (стратегічної) компетентності в учнів 5-9 класів на уроках української мови були більш детально розкриті. Окрім цього, варто було б диференціювати поняття «*спілкування*» і «*комунікація*», адже не зрозумілим залишається погляд автора дисертації на ці двоє понять: чи вони є тотожними, синонімічними (взаємозамінними), чи одне є складником іншого.

2. Визначаючи теоретичні засади формування діяльнісної (стратегічної) компетентності в учнів основної школи у першому розділі дисертації, здобувачка аналізує компетентнісний підхід до навчання, розглядає погляди вчених на поняття «*компетенція*» і «*компетентність*», характеризує діяльнісну (стратегічну) компетентність учня як різновид комунікативної. Проте ми не можемо погодитися з позицією авторки, яка зовсім не акцентує уваги на психолого-педагогічних основах підготовки учнів 5-9 класів до роботи над формуванням діяльнісної компетентності на уроках української мови. На нашу думку, варто було б дослідити вікові особливості й можливості учнів основної школи.

3. Розглядаючи діяльнісну (стратегічну) компетентність як різновид комунікативної у п. 1.3. Вікторія Вікторівна визначає чотири групи умінь, які складають цю компетентність, а саме: організаційно-контрольні, загальнопізнавальні, творчі та естетико-етичні. Однак у зазначеному підрозділі, як і в усій дисертації, відсутня ґрунтовна характеристика означених груп умінь (досить загальна характеристика є на с. 54-56, с. 61). З огляду на те, що завданням експериментального дослідження було формування в учнів саме цих умінь, їх детальний аналіз у роботі видається нам конче необхідним.

4. На жаль, авторці не вдалось уникнути окремих огріхів у мовному оформленні тексту дисертації, зокрема подекуди трапляється нехтування засобами милозвучності, порушення лексичних норм, уживання висловів, калькованих із російської мови. Приміром: «... *складова* компетентнісного

підходу ...» (с. 23), «цієї ж думки притримується...» (с. 27), «щоб проявилася компетенція, необхідно ...» (с. 29), «у підручнику *спішно* використовуються елементи ...» (с. 70) тощо.

Зазначені у відгукові зауваження здебільшого є другорядними, але навіть ті, які можна вважати як побажання щодо поліпшення змісту дисертаційної роботи, не ставлять під сумнів вагомість нових науково обґрунтованих теоретичних і експериментальних результатів, одержаних Рябоконт Вікторією Вікторівною, проте можуть слугувати імпульсом для дискусії під час захисту результатів дослідження і стимулом на наукову перспективу автора.

Робота містить значну кількість корисної інформації для розвитку теорії і практики навчання української мови в основній школі, для вдосконалення навчальних програм, підручників, посібників з української мови, а також для практичної діяльності вчителів-словесників.

Загальний висновок. Дисертація Рябоконт Вікторії Вікторівни «Формування діяльнісної (стратегічної) компетентності в учнів на уроках української мови в основній школі» є самостійно виконаним і завершеним авторським науковим дослідженням.

Актуальність теми, наукова новизна основних положень, висновків і пропозицій дисертаційної роботи, теоретичне і практичне значення її, відповідність п. 9, 11, 12, 13, 14, 15 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів від 24 липня 2013 року № 567, є підставою для присудження Рябоконт Вікторії Вікторівні наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української лінгвістики
і методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

14 червня 2016 р.

Л.М. Овсієнко
Підпис
Засвідчую
Нач. ВК